

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Agnieszka Okońska

Zakres kognicji sądów powszechnych w Austrii

Warszawa 2017

Spis treści

I.	Struktura sądów powszechnych	1
1.	Pojęcie sądownictwa powszechnego	1
2.	Organizacja sądownictwa powszechnego	2
2.1.	Przedmiotowy zakres sądownictwa powszechnego	2
2.2.	Podmiotowy zakres sądownictwa powszechnego	4
2.2.1.	Sędziowie zawodowi	4
2.2.2.	Sędziowie niezawodowi	6
2.2.3.	Referendarze sądowi (Rechtspfleger)	9
2.2.4.	Urzędnicy sądowi	13
3.	Sposób rozumienia kognicji sądów powszechnych	14
4.	Źródła prawa kognicji sądów powszechnych	14
II.	Zakres przedmiotowy kognicji sądów powszechnych	15
1.	Rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	15
1.1.	Podział spraw cywilnych – sprawy cywilne materialne i formalne	15
1.2.	Podział spraw cywilnych materialnych	16
1.3.	Podział spraw cywilnych formalnych	17
2.	Poszczególne rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	19
2.1.	Zakres spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne	19
2.1.1.	Zakres spraw cywilnych w znaczeniu materialnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w pierwszej instancji	19
2.1.2.	Zakres spraw cywilnych w znaczeniu formalnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów	20
2.2.	Zakres spraw rodzinnych rozpoznawanych przez sądy powszechne ...	22
III.	Ograniczenie kognicji sądów powszechnych	24
1.	Ograniczenie podmiotowe kognicji sądów powszechnych	24
2.	Ograniczenie przedmiotowe kognicji sądów powszechnych	25
3.	Mechanizmy ograniczające kognicję sądów powszechnych – alternatywne metody załatwiania sporów cywilnych	27
3.1.	Postępowania pojednawcze	28
3.2.	Mediacja	30
3.3.	Komisje rozjemcze w sprawach konsumenckich	31

4.	Mechanizmy upraszczające kognicję sądów powszechnych, uregulowania ułatwiające załatwianie spraw masowych	32
4.1.	Wyspecjalizowane sądy dla wybranych rodzajów sporów	32
4.1.1.	Sąd rodzinny	32
4.1.2.	Senaty handlowe	33
4.1.3.	Sądy upominawcze	33
4.2.	Uproszczenie kognicji sądów poprzez stosowanie ryczałtów	33
4.2.1.	Ryczałty ustawowe	34
4.2.2.	Ryczałty pozaustawowe	34
IV.	Stanowisko doktryny oraz ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych.....	36
1.	Stanowisko doktryny w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych	36
1.1.	Krytyka istnienia kompetencji sukcesywnej.....	36
1.2.	Postulat „spłaszczenia” struktury sądownictwa	36
2.	Stanowisko ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych	37
2.1.	Postulat rozszerzenia kompetencji sukcesywnej	37
2.2.	Postulat „spłaszczenia” struktury sądownictwa	37
V.	Statystyczne ujęcie kognicji sądów powszechnych	39
1.	Obciążenie sądów w latach 2015–2016.....	39
1.1.	Tabela 1. Obciążenie sądów rejonowych w latach 2015–2016.....	39
1.2.	Tabela 2. Obciążenie sądów krajowych w latach 2015–2016	39
1.3.	Tabela 3. Obciążenie wyższych sądów krajowych w latach 2015–2016.....	40
1.4.	Tabela 4. Obciążenie Sądu Najwyższego w latach 2015–2016.....	40
2.	Liczba sędziów.....	40
VI.	Wnioski końcowe	41
1.	Wnioski <i>de lege lata</i>	41
2.	Wnioski dla ustawodawcy polskiego	41

I. Struktura sądów powszechnych

1. Pojęcie sądownictwa powszechnego

Konstytucja Federalna Austrii (B-VG)¹ nie zawiera wielu szczegółowych regulacji dotyczących sądownictwa. Podobnie jak Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec przewiduje ona powołanie następujących trzech sądów federalnych:

- Sądu Najwyższego, będącego najwyższą instancją w sprawach cywilnych i karnych (art. 92 ust. 1 B-VG),
- Trybunału Administracyjnego, który rozpoznaje skargi dotyczące sprzeczności z prawem decyzji organów administracji lub naruszenia obowiązku wydania rozstrzygnięcia przez organy administracji (art. 130 ust. 1 B-VG),
- Trybunału Konstytucyjnego, który m.in. orzeka o sprzeczności z konstytucją ustawy federalnej lub krajowej (art. 137 i n. B-VG).

Na tej podstawie w Austrii działają dwa piony sądownictwa: sądownictwo powszechne i sądownictwo administracyjne. Obok tych pionów sądownictwa działa sądownictwo konstytucyjne. Jednakże prawo austriackie nie przewiduje znanej prawu niemieckiemu instytucji powszechnej skargi konstytucyjnej.

Według stanu w lipcu 2017 r. w Austrii działa następująca liczba sądów należących do poszczególnych pionów sądownictwa:

- 139 sądów powszechnych (patrz punkt 0 poniżej),
- 12 sądów administracyjnych (Federalny Trybunał Finansowy, Federalny Sąd Administracyjny, dziewięć sądów administracyjnych krajów związkowych oraz Federalny Trybunał Administracyjny).

¹ Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) z 7 grudnia 1929 r., BGBl. 1930, s. 1, która obowiązywała ponownie od 19 grudnia 1945 r., z późniejszymi zmianami, polski przekład jest dostępny na stronie internetowej Sejmu, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/austria.html> (dostęp: 30 listopada 2017 r.).

Konstytucja Federalna nie definiuje sądownictwa powszechnego. Obowiązującą definicję zawiera § 1 Ustawy o sprawowaniu sądownictwa i właściwości sądów powszechnych w sprawach cywilnych – Norma jurysdykcyjna (JN)², z którego wynika, iż sądownictwo w sprawach cywilnych (z zastrzeżeniem spraw, które zostały przekazane na mocy ustaw szczególnych innym organom, patrz punkt 0 poniżej) jest sprawowane przez sądy rejonowe, sądy rejonowe – sądy handlowe, sądy krajowe, sądy handlowe, wyższe sądy krajowe oraz Sąd Najwyższy, tj. sądy powszechne.

Ustrój sądownictwa powszechnego jest w bardzo niewielkim stopniu uregulowany w Konstytucji Federalnej. Zgodnie z art. 82 Konstytucji Federalnej sądownictwo powszechne jest sprawowane przez federację. Tym samym w Austrii – inaczej niż w Niemczech – wszystkie sądy powszechne są sądami federalnymi. Natomiast samą organizację i właściwość sądów określa ustawa (art. 83 Konstytucji Federalnej). Konstytucja Federalna reguluje ponadto status sędziów (art. 87), sędziów delegowanych (art. 88a) oraz referendarzy sądowych (art. 87a), a także zawiera postanowienia dotyczące udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (art. 91).

Ustrój sądów powszechnych jest szczegółowo unormowany w wielu źródłach prawa, w tym w Normie Jurysdykcyjnej oraz Ustawie o organizacji sądów (GOG)³.

2. Organizacja sądownictwa powszechnego

2.1. Przedmiotowy zakres sądownictwa powszechnego

Zgodnie z § 1 Normy Jurysdykcyjnej sądownictwo powszechne jest w Austrii sprawowane przez następujące sądy:

- sądy rejonowe (Bezirksgerichte)⁴,

² Ustawa z 1 sierpnia 1895 r. – Gesetz über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen (Jurisdiktionsnorm – JN), RGBl. nr 111/1895, z późniejszymi zmianami.

³ Ustawa z 27 listopada 1896 r. – Gesetz, womit Vorschriften über die Besetzung, innere Einrichtung und Geschäftsordnung der Gerichte erlassen werden (Gerichtsorganisationsgesetz – GOG), RGBl. nr 217/1896, z późniejszymi zmianami.

- sądy rejonowe – sądy handlowe – jedyny sąd tego rodzaju działa w Wiedniu (Bezirksgericht für Handelssachen Wien); na pozostałym terytorium Austrii sądy rejonowe sprawują także wymiar sprawiedliwości w sprawach handlowych,
- sądy krajowe (Landesgerichte),
- sądy handlowe – jedyny sąd tego rodzaju działa w Wiedniu (Handelsgericht Wien); na pozostałym terytorium Austrii sądy krajowe sprawują także wymiar sprawiedliwości w sprawach handlowych,
- wyższe sądy krajowe (Oberlandesgerichte),
- Sąd Najwyższy (Oberster Gerichtshof, OGH) – najwyższy sąd federalny w strukturze sądownictwa powszechnego, sprawujący także wymiar sprawiedliwości w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

Obok tych sądów działa także Sąd Pracy i Spraw Społecznych w Wiedniu, powołany na podstawie § 2 Ustawy federalnej o sądownictwie pracy i ubezpieczeń społecznych (ASGG)⁵. Na pozostałym terytorium Austrii wymiar sprawiedliwości w sprawach pracy i ubezpieczeń społecznych jest w pierwszej instancji sprawowany przez sądy krajowe. W drugiej instancji w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych orzekają wyższe sądy krajowe.

Struktura austriackiego sądownictwa powszechnego przewiduje cztery poziomy.

Według stanu w lipcu 2017 r. w Austrii działa następująca liczba sądów powszechnych⁶:

⁴ Określenie „Bezirksgericht“ może zostać przetłumaczone zarówno jako sąd rejonowy, jak i sąd okręgowy. Ze względu na ich pozycję w strukturze sądownictwa austriackiego (wyłącznie sąd pierwszej instancji w sprawach o mniejszym znaczeniu, patrz punkt 0 poniżej) w niniejszym opracowaniu przyjęto tłumaczenie jako sąd rejonowy.

⁵ Ustawa z 7 marca 1985 r. – Gesetz über die Arbeits- und Sozialgerichtsbarkeit (Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz – ASGG), BGBl nr 104/1985, z późniejszymi zmianami.

⁶ Dane Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości, patrz https://www.justiz.gv.at/web2013/home/justiz/daten_und_fakten/personalstand_im_justizressort~8ab4a8a422985de30122a92fc5bc63a9.de.html (dostęp: 30 listopada 2017 r.).

- 114 sądów rejonowych,
- 20 sądów krajowych,
- Sąd Pracy i Spraw Społecznych w Wiedniu,
- cztery wyższe sądy krajowe,
- Sąd Najwyższy.

Konstytucja Federalna nie zawiera regulacji dotyczących toku instancji. Postępowanie przed sądami cywilnymi i karnymi jest w Austrii – co do zasady – trójinstancyjne.

2.2. Podmiotowy zakres sądownictwa powszechnego

W ramach sądownictwa powszechnego w Austrii można wyróżnić następujące podmioty: sędziów zawodowych, sędziów niezawodowych, referendarzy sądowych oraz urzędników sądowych.

2.2.1. Sędziowie zawodowi

Sądy austriackie w pierwszej instancji rozstrzygają z reguły w składzie jednego sędziego.

Sędziowie zawodowi sądu rejonowego zawsze orzekają jako sędziowie pojedynczy (§ 5 JN).

Sądy krajowe w pierwszej instancji z reguły orzekają w składzie jednego sędziego (§ 7a ust. 1 JN)⁷. Wyjątkowo następujące sprawy są rozstrzygane przez senat, w skład którego wchodzi trzech sędziów (§ 7 ust. 1 JN):

- sprawy cywilne i handlowe, których wartość przedmiotu sporu przekracza 100 000 euro, jeżeli jedna ze stron zgłosi odpowiedni wniosek (§ 7a ust. 2 JN);

⁷ W 2009 r. spośród 32 483 postępowań spornych w sprawach cywilnych tylko 118 toczyło się przed senatem sądu krajowego; zob. W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*, 8. wydanie, Wiedeń 2010, nb. 64 przypis 11.

wówczas dla rozpoznania sprawy właściwy jest senat sądu krajowego w składzie trzech sędziów zawodowych (§ 7 ust. 1 JN), z wyjątkami dotyczącymi spraw handlowych, w których orzekają także sędziowie niezawodowi (patrz punkt 0 poniżej),

- sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, które są rozstrzygane przez senaty sądów krajowych z udziałem sędziów niezawodowych (patrz punkt 0 poniżej),
- sprawy patentowe (§ 162 ust. 1 Prawa patentowego⁸).

Rozstrzygnięcia sądów drugiej instancji (sądów krajowych i wyższych sądów krajowych) są wydawane przez senaty tych sądów (§ 7 ust. 1 oraz § 8 ust. 1 JN). W ich skład wchodzi trzech sędziów zawodowych, z wyłączeniem spraw handlowych rozpoznawanych w składzie dwóch sędziów zawodowych i jednego sędziego niezawodowego oraz spraw dotyczących prawa pracy i ubezpieczeń społecznych rozpoznawanych w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (patrz punkt 0 poniżej).

Sąd Najwyższy składa się z senatów, które orzekają w składzie pięciu sędziów zawodowych (§ 6 ust. 1 Ustawy federalnej o Sądzie Najwyższym, OGHG⁹) lub jako senaty rozszerzone w składzie 11 sędziów zawodowych (§ 8 ust. 1 OGHG). Zgodnie z § 8 ust. 1 OGHG rozszerzone senaty są właściwe, jeżeli zwykły senat Sądu Najwyższego zadecyduje, iż rozstrzygnięcie danej kwestii prawnej o podstawowym znaczeniu wymaga odstąpienia od utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego lub niedawno wydanego rozstrzygnięcia rozszerzonego Senatu oraz jeżeli kwestia prawna o podstawowym znaczeniu nie jest jednolicie rozstrzygnięta w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

W odniesieniu do składów orzekających Sądu Najwyższego w sprawach prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, prawa ochrony konkurencji oraz prawa dyscyplinarnego wolnych zawodów patrz punkt 0 poniżej.

⁸ Patentgesetz 1970, BGBl. nr 259/1970.

⁹ Ustawa federalna z 19 czerwca 1968 r. – Bundesgesetz über den Obersten Gerichtshof (OGHG), BGBl. nr 328/1968, z późniejszymi zmianami.

2.2.2. Sędziowie niezawodowi

Na podstawie regulacji art. 91 ust. 1 Konstytucji Federalnej sędziowie niezawodowi biorą udział w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości także w sprawach cywilnych, jednakże w mniejszym zakresie niż w sprawach karnych. Nie muszą oni posiadać wykształcenia prawniczego; nie pobierają oni wynagrodzenia z tytułu działalności jako sędziowie niezawodowi.

Sędziowie niezawodowi orzekają w Austrii jedynie w sprawach handlowych (w tym w sprawach ochrony konkurencji), sprawach patentowych oraz w sprawach z zakresu pracy i ubezpieczeń społecznych.

Sędziowie niezawodowi orzekający w sprawach handlowych muszą – ze względu na wykonywany zawód – posiadać szeroką wiedzę w zakresie działalności gospodarczej oraz obowiązującego w tej dziedzinie prawa i zwyczajów (§ 20 ust. 1 GOG). Są oni powoływani przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Gospodarki i Pracy na wniosek właściwej izby przemysłowo-handlowej i właściwego sądu na okres pięciu lat (§ 20 ust. 2 GOG). Jednakże sędziowie niezawodowi orzekają tylko w postępowaniach, które są rozpoznawane w składzie kolegiальnym. Jeżeli na podstawie przepisów szczególnych dana sprawa handlowa jest rozpoznawana w składzie jednego sędziego, wówczas jest to sędzia zawodowy¹⁰. Z tego powodu w nauce wskazuje się, iż idea udziału sędziów niezawodowych w rozpoznawaniu spraw handlowych jest martwa oraz postuluje całkowitą rezygnację z rozpoznawania spraw handlowych z udziałem sędziów niezawodowych. Także w sprawach z zakresu ochrony konkurencji znaczenie udziału sędziów niezawodowych maleje¹¹.

Sędziowie niezawodowi orzekający w sprawach pracy i ubezpieczeń społecznych są wybierani spośród przedstawicieli pracodawców i pracowników; w skład każdego senatu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wchodzi taka sama liczba sędziów niezawodowych będących przedstawicielami pracowników jak i pracodawców (§ 12

¹⁰ Do końca akapitu za P.G. Mayr, *Jurisdiktionsnorm und Gerichtsorganisationsgesetz nach 100 Jahren* [w:] P.G. Mayr, *100 Jahre österreichische Zivilprozessgesetze*, Wiedeń 1998, s. 45 i n.

¹¹ O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. Bd. 1., *EGJN und JN*, § 7 JN nb. 6/2.

ust. 1 ASGG). Są oni wybierani na okres pięciu lat przez odpowiednie organy przedstawicielskie pracodawców i pracowników (§ 17 i n. ASGG). Także w odniesieniu do sędziów niezawodowych w sprawach pracy i ubezpieczeń społecznych pojawiają się w literaturze głosy kwestionujące celowość ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości¹².

W sądach krajowych sędziowie niezawodowi działają jedynie w izbach handlowych oraz w sądzie krajowym orzekającym jako sąd pracy i ubezpieczeń społecznych (w Wiedniu w samodzielnym Sądzie Handlowym oraz Sądzie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych). Spory dotyczące prawa pracy i ubezpieczeń społecznych są rozpoznawane przez trzyosobowe senaty sądów krajowych, w których skład wchodzi jeden sędzia zawodowy oraz dwóch sędziów niezawodowych (§ 11 ust. 1 ASGG). Sąd krajowy orzekający jako sąd handlowy w sprawach rozpoznawanych w składzie kolegiatnym działa w składzie dwóch sędziów zawodowych i jednego sędziego niezawodowego (§ 7 ust. 2 JN).

W wyższych sądach krajowych sędziowie niezawodowi działają jedynie w wyższym sądzie krajowym orzekającym jako sąd pracy i ubezpieczeń społecznych lub jako sąd handlowy oraz w rozpoznawanych przez Wyższy Sąd Krajowy w Wiedniu sprawach z zakresu prawa ochrony konkurencji i prawa patentowego (patrz punkt 0 poniżej). Spory dotyczące prawa pracy i ubezpieczeń społecznych są rozpoznawane przez pięcioosobowe senaty wyższych sądów krajowych, w których skład wchodzi trzech sędziów zawodowych oraz dwóch sędziów niezawodowych (§ 11 ust. 1 ASGG). W określonych sprawach, w tym przy rozpoznawaniu zażaleń na postanowienia, wyższe sądy krajowe mogą rozpoznawać sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych w składzie trzech sędziów zawodowych (§ 11a ust. 2 ASGG). Sprawy handlowe oraz rozpoznawane przez Wyższy Sąd Krajowy w Wiedniu sprawy patentowe są rozpoznawane w składzie dwóch sędziów zawodowych i jednego sędziego niezawodowego (§ 7 ust. 2 JN, § 162 ust. 1 PatG), rozstrzygane przez Wyższy Sąd Krajowy w Wiedniu sprawy z zakresu prawa ochrony

¹² Patrz odesłania u A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzrechts*, 10. wydanie, Wiedeń 2017, s. 258.

konkurencji w składzie dwóch sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (§ 59 ust. 1 pkt 1 Prawa ochrony konkurencji, KartG)¹³.

W Sądzie Najwyższym sędziowie niezawodowi działają jedynie w senatach rozpoznających spory w następujących dziedzinach:

- prawa pracy i ubezpieczeń społecznych,
- prawa ochrony konkurencji,
- sprawach patentowych, tj. w senatach rozpoznających środki zaskarżenia od rozstrzygnięć Wyższego Sądu Krajowego w Wiedniu w sprawach patentowych (patrz punkt 0 poniżej),
- sprawach dyscyplinarnych wolnych zawodów (patrz punkt 0 poniżej); w tych sprawach sędziami niezawodowymi są przedstawiciele danego wolnego zawodu.

W skład zwykłego senatu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wchodzi trzech sędziów zawodowych oraz dwóch sędziów niezawodowych (§ 11 ust. 1 ASGG). W skład rozszerzonego senatu (patrz punkt 0) prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wchodzi siedmiu sędziów zawodowych oraz czterech sędziów niezawodowych (§ 11 ust. 2 ASGG).

W skład zwykłego senatu ds. prawa ochrony konkurencji wchodzi trzech sędziów zawodowych oraz dwóch sędziów niezawodowych (§ 59 ust. 1 pkt 2 KartG). W skład rozszerzonego senatu (patrz punkt 0) ds. ochrony konkurencji wchodzi siedmiu sędziów zawodowych oraz dwóch sędziów niezawodowych (§ 59 ust. 1 pkt 3 KartG).

Sprawy patentowe są przez Sąd Najwyższy rozpoznawane w składzie trzech sędziów zawodowych i dwóch sędziów niezawodowych (§ 146 ust. 2 PatG).

Jednakże pewne kwestie procesowe oraz zażalenia na postanowienia są rozstrzygane przez senaty Sądu Najwyższego w składzie trzyosobowym, bez udziału sędziów niezawodowych (§ 7 OGHG) także w sprawach prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (§ 11 ust. 2, § 11a ust. 3 ASGG).

¹³ Bundesgesetz gegen Kartelle und andere Wettbewerbsbeschränkungen (Kartellgesetz 2005 – KartG 2005), BGBl. I nr 61/2005.

2.2.3. Referendarze sądowi (Rechtspfleger)

W austriackich sądach działają referendarze sądowi, tj. urzędnicy wymiaru sprawiedliwości posiadający szczególne wykształcenie, którzy celem odciążenia sędziów wykonują określone prostsze zadania w zakresie wymiaru sprawiedliwości w pierwszej instancji¹⁴.

Podstawę prawną ich działania stanowi art. 87a ust. 1 Konstytucji Federalnej, zgodnie z którym ustawa federalna może przekazać rozstrzygnięcie w pierwszej instancji w poszczególnych, ściśle określonych sprawach cywilnych specjalnie wykształconym urzędnikom federalnym, niebędącym sędziami. Jednakże sędzia właściwy według planu podziału spraw może w każdej chwili zastrzec dla siebie załatwienie danej sprawy lub ją przejąć (art. 87a ust. 2 Konstytucji Federalnej). Przy wykonywaniu swoich zadań referendarze są związani tylko wskazówkami sędziego właściwego według podziału spraw (patrz niżej).

Ich pozycja ustrojowa oraz zadania są uregulowane w Ustawie o wykonywaniu czynności sądowych przez referendarzy sądowych (RpflG)¹⁵. Urzędnik sądowy może zostać powołany na referendarza dla jednej lub kilku następujących dziedzin prawa (§ 2 RpflG):

- prawa postępowania cywilnego, postępowania egzekucyjnego i postępowania upadłościowego,
- prawa spadkowego, stosunków między rodzicami a dziećmi, zarządu i depozytów sądowych,
- ksiąg wieczystych i rejestru statków,
- rejestru handlowego.

¹⁴ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 11; W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 56.

¹⁵ Ustawa federalna z 12 grudnia 1985 r. – Bundesgesetz betreffend die Besorgung gerichtlicher Geschäfte durch Rechtspfleger (Rechtspflegergesetz – RpflG), BGBl. nr 560/1985, z późniejszymi zmianami.

Referendarze sądowi mogą rozstrzygać jedynie w formie postanowień¹⁶.

Szczegółowy podział zadań jest dokonywany przez sędziego danego wydziału (§ 6 ust. 2 RpfLG).

Przy wykonywaniu swoich zadań referendarze sądowi są związani wskazówkami sędziego (§ 8 ust. 1 RpfLG). Powyższy przepis znajduje bardzo rzadko zastosowanie w praktyce, albowiem sędziowie nieczęsto korzystają z tego uprawnienia¹⁷. W związku z powyższym przedstawiciele referendarzy postulują jego zniesienie.

Zgodnie z § 9 ust. 1 RpfLG sędzia właściwy według planu podziału spraw może w każdej chwili zastrzec dla siebie załatwienie danej sprawy lub ją przejąć, jeżeli jego zdaniem jest to celowe ze względu na stopień faktycznego lub prawnego skomplikowania sprawy oraz znaczenie i zasięg rozstrzygnięcia. Odwrotnie, może on także przekazać załatwienie danej sprawy referendarzowi sądowemu, jeżeli jest on zdania, iż należy ona do zadań referendarza (§ 9 ust. 2 RpfLG). W tym zakresie sędziemu przysługuje daleko idące uznanie; strony nie są uprawnione do żądania wydania rozstrzygnięcia przez sędziego zamiast przez referendarza¹⁸.

Referendarz sądowy jest zobowiązany do przedłożenia sprawy należącej do jego zadań sędziemu, jeżeli (§ 10 ust. 1 RpfLG):

- sędzia zastrzegł jej załatwienie przez siebie lub przejął ją,
- referendarz zamierza odstąpić od znanego mu poglądu prawnego sędziego,
- w toku załatwiania sprawy wyszły na jaw trudności faktyczne lub prawne.

Rozstrzygnięcia referendarza sądowego podlegają zaskarżeniu w ten sam sposób co rozstrzygnięcia sędziego (§ 11 ust. 1 RpfLG). Dewolutywne środki prawne są rozpatrywane przez sąd drugiej instancji; istniejąca wcześniej możliwość ich

¹⁶ W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 56.

¹⁷ Do końca akapitu za W. Szöky, *Weisungen an Diplomrechtspflegerinnen und Diplomrechtspfleger*, *Der Österreichische Rechtspfleger* grudzień 2012, s. 6 oraz W. Szöky, *Der/die österreichische Diplomrechtspfleger/in – Das unbekannte Wesen*, *Rechtspfleger-Studienhefte* 2014, s. 151 (martwe prawo).

¹⁸ Sąd Najwyższy, 23 stycznia 2013 r., 7 Ob 234/12f, <https://www.ris.bka.gv.at> (dostęp: 2 grudnia 2017 r.).

uwzględnienia przez sędziego sądu, w którym działa referendarz, została w 2011 r. zniesiona¹⁹. Jeżeli dane rozstrzygnięcie referendarza na podstawie przepisów procesowych nie podlega zaskarżeniu lub może być zaskarżone jedynie w ograniczonym stopniu, wówczas od tych rozstrzygnięć przysługuje skarga do sędziego (§ 12 ust. 1 RpfLG).

Zadania referendarzy sądowych obejmują m.in.:

- przeprowadzanie postępowań upominawczych (§ 16 ust. 1 pkt 1 RpfLG, § 17 ust. 1),
- udzielanie i uchylanie wydanych poświadczeń prawomocności i wykonalności orzeczeń sądowych (§ 16 ust. 1 pkt 2 i 3 RpfLG),
- rozstrzyganie o wnioskach o zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniach prowadzonym przez referendarza (§ 16 ust. 1 pkt 4 RpfLG),
- określone czynności w postępowaniu egzekucyjnym, w tym egzekucja z ruchomości (§ 17 ust. 2 RpfLG),
- czynności w postępowaniu upadłościowym, jeżeli wartość masy upadłości nie przekracza 50 000 euro (§ 17a RpfLG)²⁰,
- czynności w postępowaniu spadkowym, jeżeli wartość spadku nie przekracza 15 000 euro, spadkodawca nie był przedsiębiorcą, spadek nie obejmuje nieruchomości rolnych oraz nie ma miejsce powołanie dalszego spadkobiercy (§ 18 RpfLG)²¹,
- czynności w sprawach opiekuńczych (§ 19 ust. 1 pkt 1 RpfLG),
- postępowania dotyczące roszczeń alimentacyjnych pełnoletnich dzieci (§ 19 ust. 1 pkt 4 RpfLG),

¹⁹ O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 5 JN nb. 25.

²⁰ Szczegółowe wyjątki pominięto.

²¹ Szczegółowe wyjątki pominięto.

- czynności w sprawach wieczystoksięgowych i dotyczących rejestru statków (§ 21 RpfG),
- czynności w sprawach rejestru handlowego, z wyjątkiem bardziej istotnych rozstrzygnięć zastrzeżonych do kompetencji sędziego (§ 22 RpfG).

Do kompetencji sędziego należy – bez wyjątków – rozpoznawanie zażaleń, zarządzanie i odbieranie przyrzeczeń, zarządzanie aresztu oraz wydawanie rozstrzygnięć z zastosowaniem prawa obcego (§ 16 ust. 2 RpfG). Ponadto prawo konstytucyjne zakazuje przekazania referendarzom wydawania wyroków w sprawach cywilnych, albowiem jest to zastrzeżone do kompetencji sędziów²². Powyższe dotyczy także rozstrzygnięć w postępowaniu niespornym, jeżeli są one wydawane po ustaleniu spornego stanu faktycznego i ustalają lub kształtują sytuację prawną stron. Tym samym w nauce podawana jest w wątpliwość dopuszczalność przekazania pewnych rozstrzygnięć w sprawach alimentacyjnych i upadłościowych referendarzom sądowym.

Austriaccy referendarze sądowi nie są absolwentami uniwersyteckich studiów prawa, lecz urzędnikami, którzy odbyli specjalne kształcenie w strukturach wymiaru sprawiedliwości²³. O dopuszczenie do niego mogą się starać osoby, które zdały egzamin maturalny lub tzw. maturę zawodową oraz posiadają obywatelstwo austriackie. Pierwszym etapem jest ukończenie kształcenia i zdanie egzaminu na urzędnika kancelarii sądowej. Dopiero po zdaniu tego egzaminu możliwe jest rozpoczęcie kształcenia jako referendarz sądowy, które trwa dalsze trzy lata i obejmuje pracę w sądzie oraz (w niewielkim zakresie) zajęcia teoretyczne. Powyższe trzyletnie kształcenie dotyczy jedynie jednej ze wskazanych w § 2 RpfG dziedzin prawa; jeżeli referendarz chce uzyskać uprawnienie do dokonywania czynności także w innej dziedzinie, musi on odbyć ponowne kształcenie, które trwa dalsze dwa lata.

W Austrii od dłuższego czasu postulowana jest reforma kształcenia referendarzy sądowych, w szczególności poprzez utworzenie szczególnych studiów licencjackich

²² Do końca akapitu za O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 5 JN nb. 21.

²³ Do końca akapitu za W. Szöky, *Der/die österreichische...*, s. 150 i n.

trwających sześć semestrów²⁴. Po ukończeniu tych studiów absolwenci byliby zatrudniani w organach wymiaru sprawiedliwości i musieliby ukończyć trwające dwa semestry szkolenie praktyczne. W ramach tych studiów referendarze zdobywaliby wiedzę we wszystkich dziedzinach, które należą do kompetencji referendarzy, a nie – jak ma to miejsce obecnie – tylko w jednej ze wskazanych w § 2 RpfLG dziedzinie prawa.

Referendarze sądowi załatwiają 85% spraw wpływających do sądów pierwszej instancji²⁵.

2.2.4. Urzędnicy sądowi

W ramach austriackiego wymiaru sprawiedliwości działają także urzędnicy kancelarii sądowej. Zgodnie z § 16 Normy jurysdykcyjnej każdy sąd dysponuje kancelarią sądową, do której zadań należy prowadzenie akt, sporządzanie odpisów orzeczeń, organizacja doręczeń i wezwań oraz inne zadania przekazane jej ustawą, w tym np. wykonywanie zadań nienależących do kompetencji sędziego lub referendarza sądowego przy prowadzeniu ksiąg wieczystych oraz rejestru handlowego (§ 54 i n. GOG).

W skład kancelarii sądów krajowych i wyższych sądów krajowych wchodzi przewodniczący kancelarii oraz odpowiednia liczba urzędników kierowniczych, pozostałych urzędników oraz asystentów kancelaryjnych (§ 49 ust. 1 GOG). W kancelariach sądów rejonowych z reguły zatrudniani są jedynie urzędnicy i asystenci kancelaryjni, chyba że ze względu na liczbę spraw wpływających do danego sądu celowe okaże się zatrudnienie urzędników kierowniczych (§ 49 ust. 1 GOG).

²⁴ W. Gschwandtner, *Rechtspflegerausbildung der Zukunft*, Der Österreichische Rechtspfleger styczeń 2008, s. 9 i n.

²⁵ Informacje Związku Austrackich Referendarzy Sądowych, patrz <https://www.vdroe.at/startseite/diplomrechtspflegerin/entstehungsgeschichte/> (dostęp: 2 grudnia 2017 r.); patrz też W. Szöky, *Weisungen...*, s. 6.

3. Sposób rozumienia kognicji sądów powszechnych

Także w Austrii kognicja sądów powszechnych jest rozumiana jako kryterium rozgraniczenia kompetencji pomiędzy sądownictwem cywilnym a organami administracji (a następnie sądami administracyjnymi)²⁶. Początkowo jedynie w sprawach należących do kognicji sądów powszechnych zagwarantowany był dostęp do sądu, a tym samym zakres kognicji sądów powszechnych rozstrzygał o tym, czy dla danej sprawy przysługiwała droga sądowa²⁷. Po utworzeniu sądownictwa administracyjnego droga sądowa jest otwarta dla wszystkich rodzajów spraw, tak więc kognicja sądów powszechnych obecnie rozstrzyga o tym, czy droga sądowa prowadzi przed sądy cywilne czy też administracyjne. W nauce austriackiej wskazuje się na podobieństwo do sytuacji w Niemczech.

4. Źródła prawa kognicji sądów powszechnych

Kognicja austriackich sądów powszechnych jest uregulowana przede wszystkim w Normie jurysdykcyjnej oraz w przepisach szczególnych, w tym np. Ustawie federalnej o sądownictwie pracy i ubezpieczeń społecznych (patrz punkt 0 poniżej). Duże znaczenie dla zakresu kognicji austriackich sądów powszechnych ma także Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPCz)²⁸, która w Austrii ma rangę źródła prawa konstytucyjnego²⁹.

²⁶ W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 185.

²⁷ Do końca akapitu za O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 1 JN nb. 68/1.

²⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r., BGBl. nr 210/1958, z późniejszymi zmianami.

²⁹ Patrz art. II Ustawy konstytucyjnej z 4 marca 1958 r., BGBl. nr 59/1964, na mocy której postanowienia określonych umów międzynarodowych zostały podniesione do rangi konstytucyjnej.

II. Zakres przedmiotowy kognicji sądów powszechnych

1. Rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

1.1. Podział spraw cywilnych – sprawy cywilne materialne i formalne

W prawie austriackim można wyodrębnić dwa rodzaje spraw rozpoznawanych przez sądy cywilne:

- a) sprawy należące do kompetencji sądów cywilnych na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej,

oraz

- b) sprawy cywilne w rozumieniu § 1 Normy jurysdykcyjnej³⁰.

Powyższy podział jest zbliżony do polskiego podziału na sprawy cywilne materialne i formalne, jednakże pojęcie sprawy cywilnych materialnych i formalnych nie jest używane w nauce austriackiej.

W odniesieniu do spraw należących do kompetencji sądów cywilnych na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej patrz punkt 0 poniżej.

W razie braku wyraźnej regulacji ustawowej o właściwej drodze sądowej (cywilnej lub administracyjnej) rozstrzyga charakter prawny przedmiotu sporu. Zgodnie z § 1 Normy jurysdykcyjnej sądy powszechne rozpoznają sprawy cywilne, które nie zostały na mocy przepisów szczególnych przekazane organom administracji³¹ lub sądom administracyjnym.

Podział na sprawy cywilne i publicznoprawne jest zgodnie z dominującym w nauce i orzecznictwie poglądem dokonywany na podstawie dwóch teorii: tzw. teorii podporządkowania oraz teorii podmiotowej³². Zgodnie z pierwszą z nich dana sprawa

³⁰ A. Konecny [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. Bd. 1., EGJN und JN*, Einleitung nb. 9.

³¹ W odniesieniu do niedopuszczalności przekazania spraw cywilnych do ostatecznego rozstrzygnięcia organom administracji patrz punkt 0 poniżej.

³² Do końca akapitu za A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 64 i n.; W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 186.

ma charakter cywilnoprawny, jeżeli pomiędzy stronami danego stosunku prawnego nie zachodzi – charakterystyczny dla prawa publicznego – stosunek podporządkowania, a tym samym, jeżeli są one wobec siebie równouprawnione. Zgodnie z teorią podmiotową dany spór należy do dziedziny prawa publicznego, jeżeli przynajmniej jedna ze stron działa, wykonując uprawnienia władcze.

1.2. Podział spraw cywilnych materialnych

Z punktu widzenia kryterium przedmiotowego sprawy cywilne materialne można podzielić na:

- sprawy rodzinne,
- sprawy handlowe,
- sprawy z zakresu prawa pracy – rozpoznawane na podstawie § 2 Ustawy o sądownictwie pracy i ubezpieczeń społecznych przez sądy powszechne, przy czym w Wiedniu utworzony został odrębny sąd pierwszej instancji, tj. Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych,
- pozostałe sprawy cywilne.

Sprawy z zakresu prawa pracy stanowią sprawy cywilne materialne i zostały przekazane sądom pracy i ubezpieczeń społecznych. Rozpoznawane przez te sądy sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych stanowią sprawy cywilne formalne oraz jednocześnie przykład tzw. kompetencji sukcesywnej (patrz punkt 0 poniżej).

Sprawy cywilne materialne rozpoznawane przez austriackie sądy cywilne można podzielić z punktu widzenia trybu postępowania na sprawy sporne (procesowe) i niesporne.

Także w doktrynie austriackiej brak jednolitej definicji spraw cywilnych nieprocesowych. Zamiast tego stosowane jest formalne kryterium podziału: do spraw nieprocesowych należą sprawy, które zgodnie z § 1 ust. 2 Ustawy federalnej o postępowaniu sądowym w sprawach nieprocesowych (AußStrG)³³ są

³³ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen (Außerstreitgesetz – AußStrG), BGBl. I nr 111/2003, z późniejszymi zmianami.

rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym³⁴. Kryterium istnienia sporu między stronami jest całkowicie nieprzydatne: sprawę sporną może charakteryzować całkowity brak konfliktu między stronami (np. w razie zawarcia ugody lub wydania wyroku zaocznego), a postępowania niesporne mogą obejmować silny konflikt pomiędzy ich stronami.

Do najważniejszych spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym należą:

- sprawy dotyczące pochodzenia dziecka i adopcji,
- rozwód na zgodny wniosek stron,
- sprawy alimentacyjne i dotyczące władzy rodzicielskiej,
- sprawy spadkowe,
- postępowania wieczystoksięgowe i rejestrowe,
- postępowania dotyczące najmu lokali mieszkalnych (patrz punkt 0 poniżej).

1.3. Podział spraw cywilnych formalnych

Do spraw rozpoznawanych przez sądy cywilne na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej należą przede wszystkim sprawy dotyczące kontroli wybranych rozstrzygnięć organów administracji. W odniesieniu do tych spraw ich charakter prawny (sprawa cywilna lub administracyjna) nie ma znaczenia, albowiem kognicja sądów cywilnych wynika z wyraźnego unormowania w ustawie.

Zgodnie z art. 94 ust. 1 Konstytucji Federalnej sądownictwo jest we wszystkich instancjach oddzielone od administracji. Na tej podstawie niedopuszczalne jest istnienie toku instancji pomiędzy organami administracji a sądami³⁵.

Szczególną konstrukcją umożliwiającą sądową kontrolę prawidłowości rozstrzygnięć administracyjnych przez sądy stanowi tzw. kompetencja sukcesywna sądów

³⁴ Do końca akapitu za G. Kodek [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth (red.), *Kommentar zum Außerstreitgesetz*, Wiedeń 2013, § 1 AußStrG ust. 3 i n.

³⁵ W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 34.

powszechnych³⁶. Może ona przysługiwać sądom w sprawach administracyjnych (patrz punkt 0 poniżej) oraz – wyjątkowo – w sprawach cywilnych.

W sprawach, w których sądom cywilnym przysługuje kompetencja sukcesywna, postępowanie toczy się najpierw przed organem administracji, który rozstrzyga w drodze decyzji administracyjnej. Od tych rozstrzygnięć organu administracji nie przysługuje środek zaskarżenia, jednakże każda ze stron, która nie zgadza się z rozstrzygnięciem organu administracji, może skierować sprawę do sądu cywilnego. Powyższa konstrukcja została uznana za zgodną z Konstytucją Federalną przez Trybunał Konstytucyjny, albowiem wraz ze skierowaniem sprawy do sądu cywilnego decyzja administracyjna traci moc, a tym samym nie jest ona przedmiotem badania przez sąd cywilny, który rozpoznaje całą sprawę od początku w nowym, odrębnym postępowaniu³⁷.

W 2012 r. art. 94 Konstytucji Federalnej został zmieniony przez wprowadzenie ust. 2 upoważniającego ustawodawcę do przyjęcia regulacji, zgodnie z którymi w pewnych sprawach administracyjnych zamiast skargi do sądu administracyjnego rozstrzygnięcie organu administracji może zostać zaskarżone do sądu powszechnego. Tym samym konstrukcja kompetencji sukcesywnej uzyskała podstawę konstytucyjną. Ponadto powyższa norma pozwala nawet na rozszerzenie kompetencji sukcesywnej sądów cywilnych, albowiem obecnie nie jest wymagana utrata mocy prawnej decyzji administracyjnej z chwilą złożenia wniosku do sądu cywilnego³⁸.

W odniesieniu do spraw cywilnych w znaczeniu formalnym, w których sądom austriackim przysługuje kompetencja sukcesywna, patrz punkt 0 poniżej. W odniesieniu do spraw cywilnych w znaczeniu materialnym, w których sądom austriackim przysługuje kompetencja sukcesywna, patrz punkt 0 poniżej.

³⁶ Do końca akapitu za A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 7 oraz W. Rechberge, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 34.

³⁷ A. Forster, *Die Kontrolle der Verwaltung durch die ordentliche Gerichtsbarkeit*, *Zeitschrift für Verwaltungsrecht* 2014, s. 315 i n.

³⁸ A. Forster, *Die Kontrolle...*, s. 313 oraz 317 i n. oraz A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 7.

2. Poszczególne rodzaje spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

2.1. Zakres spraw cywilnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

2.1.1. Zakres spraw cywilnych w znaczeniu materialnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów w pierwszej instancji

Wszystkie sprawy cywilne w znaczeniu materialnym są rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy powszechne. Także w sprawach cywilnych materialnych, w których sądom przysługuje kompetencja sukcesywna, tj. w sprawach dotyczących umów najmu lokali mieszkalnych (patrz punkt 0), sądy rejonowe orzekają jako pierwsza instancja, a od ich rozstrzygnięć przysługują środki zaskarżenia w toku instancji.

Sądy rejonowe rozpoznają sprawy cywilne jedynie w pierwszej instancji. Do właściwości rzeczowej sądów rejonowych należą postępowania, których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 15 000 euro oraz – niezależnie od wartości przedmiotu sporu – inne spory wskazane w ustawie, przede wszystkim spory z zakresu prawa rodzinnego oraz najmu lokali mieszkalnych (§ 49 JN). 90% sporów cywilnych jest w pierwszej instancji rozpoznawanych przez sądy rejonowe³⁹, a tym samym w składzie jednego sędziego (patrz punkt 0 powyżej).

Sądy krajowe orzekają w sprawach cywilnych jako sądy zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji.

W pierwszej instancji sądy krajowe są właściwe rzeczowo dla wszystkich spraw cywilnych, które nie należą do właściwości sądów rejonowych (§ 50 JN), tj. w szczególności dla spraw, których wartość przedmiotu sporu przekracza 15 000 euro, oraz w sprawach, które zostały wyraźnie przekazane do właściwości sądów krajowych, w tym np. w sprawach dotyczących roszczeń odszkodowawczych za działania lub zaniechania urzędników publicznych, w wybranych sprawach

³⁹ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 191.

handlowych (np. dotyczących ochrony konkurencji) oraz w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (§ 1 ASGG).

Jako sądy drugiej instancji sądy krajowe rozpoznają apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć sądów rejonowych (§ 3 ust. 1 zd. 1 JN).

Wyższe sądy krajowe w sprawach cywilnych orzekają jedynie w drugiej instancji, rozpoznając apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć sądów krajowych (§ 4 JN).

2.1.2. Zakres spraw cywilnych w znaczeniu formalnym rozpoznawanych przez sądy i sędziów

Na podstawie wyraźnej regulacji ustawowej (patrz punkt 1.3. powyżej) do kompetencji sądów cywilnych należą pewne sprawy administracyjne. Tzw. kompetencja sukcesywna przysługuje sądom cywilnym w następujących sprawach:

- a) z zakresu ubezpieczeń społecznych,
- b) dotyczących postępowań wywłaszczeniowych,
- c) z zakresu prawa ochrony własności intelektualnej,
- d) dyscyplinarnych przedstawicieli wolnych zawodów.

Sprawy wskazane w lit. a i b stanowią tradycyjne przykłady kompetencji sukcesywnej sądów sprzed zmiany Konstytucji Federalnej (patrz punkt 1.3. powyżej). Tym samym w tych postępowaniach sąd cywilny nie działa jako druga instancja, albowiem wraz z wystąpieniem do sądu rozstrzygnięcie organu administracji traci moc. Sprawy wskazane w lit. c i d opierają się na regulacjach wydanych po zmianie Konstytucji Federalnej; tym samym w tych sprawach sądy cywilne rozpoznają środki zaskarżenia od rozstrzygnięć organów administracji, a zatem działają jako druga instancja.

Ad a)

We wskazanych w § 65 Ustawy federalnej o sądownictwie pracy i ubezpieczeń społecznych sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (dotyczących np. istnienia i zakresu roszczeń z tytułu ubezpieczeń społecznych) możliwe jest wytoczenie powództwa przed sąd cywilny, jeżeli organ administracji wydał rozstrzygnięcie lub nie uczynił tego w wyznaczonym w ustawie terminie (§ 67 ust. 1

ASGG). Z chwilą wytoczenia powództwa decyzja organu administracyjnego traci moc (§ 71 ust. 1 ASGG).

Ad b)

O wysokości odszkodowania z tytułu wywłaszczenia nieruchomości rozstrzyga organ administracji w drodze decyzji administracyjnej (§ 17 ust. 2 Ustawy o wywłaszczeniu na potrzeby kolejnictwa – EisbEG)⁴⁰. Rozstrzygnięcie o wywłaszczeniu podlega zaskarżeniu do sądu administracyjnego, jednakże z wyłączeniem rozstrzygnięcia o odszkodowaniu. W odniesieniu do niego zarówno wywłaszczony, jak i przedsiębiorstwo kolejowe mogą – w ciągu trzech miesięcy od uprawomocnienia się rozstrzygnięcia o wywłaszczeniu – zwrócić się do sądu krajowego z wnioskiem o ustalenie wysokości odszkodowania (§ 18 ust. 1 EisbEG). Z chwilą wniesienia powyższego wniosku rozstrzygnięcie organu administracji w przedmiocie odszkodowania traci moc.

Ad c)

Od 2014 r. Wyższy Sąd Krajowy w Wiedniu rozpoznaje środki zaskarżenia przeciwko rozstrzygnięciom Urzędu Patentowego dotyczącym patentów i wzorów użytkowych, w tym dotyczącym ich nieważności (§ 138 PatG).

Ad d)

Sądy powszechne są uprawnione do rozpoznawania środków zaskarżenia od rozstrzygnięć dyscyplinarnych organów wolnych zawodów.

Zgodnie z § 167 ust. 1 Prawa notarialnego (NO)⁴¹ od postanowień izby notarialnej stwierdzających winę obwinionego przysługuje mu apelacja do wyższego sądu krajowego działającego jako sąd dyscyplinarny notariuszy. Ponadto apelacja do wyższego sądu krajowego przysługuje od rozstrzygnięcia w przedmiocie wpisu na listę notariuszy (§ 117a ust. 4 zd. 3 NO) oraz skreślenia z niej (§ 118a ust. 3 zd. 2 NO).

⁴⁰ Eisenbahn-Enteignungsentschädigungsgesetz – EisbEG, BGBl. nr 71/1954; inne ustawy regulujące wywłaszczenie zawierają zbliżone postanowienia, patrz O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 1 JN nb. 14/5.

⁴¹ Notariatsordnung (NO), RGBl. nr 75/1871.

Także Ustawa federalna o odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów i aplikantów adwokackich (DSt)⁴² przewiduje właściwość Sądu Najwyższego dla rozpoznawania apelacji od rozstrzygnięć Komisji Dyscyplinarnej (§ 46 DSt). Sąd Najwyższy rozpoznaje także apelacje od następujących rozstrzygnięć izby adwokackiej: w przedmiocie wpisu na listę adwokatów (§ 5a Prawa adwokackiego, RAO⁴³) oraz wpisu na listę aplikantów adwokackich lub skreślenia z niej (§ 30 ust. 4 RAO).

W odniesieniu do krytyki istnienia kompetencji sukcesywnej patrz punkt IV0 poniżej, w odniesieniu do stanowiska ustawodawcy punkt IV.2.1.0 poniżej.

2.2. Zakres spraw rodzinnych rozpoznawanych przez sądy powszechne

Sprawy rodzinne mogą być rozpoznawane w postępowaniu procesowym lub nieprocesowym. Do spraw rodzinnych rozpoznawanych w postępowaniu procesowym należą sprawy małżeńskie i partnerskie (§ 49 ust. 2 pkt 2a JN, § 76 ust. 1 JN), tj.:

- postępowania rozwodowe,
- postępowania w przedmiocie anulowania małżeństwa,
- postępowania w przedmiocie unieważnienia małżeństwa,
- postępowania w przedmiocie stwierdzenia istnienia lub nieistnienia małżeństwa,
- postępowania w przedmiocie rozwiązania zarejestrowanego związku partnerskiego,
- postępowania w przedmiocie stwierdzenia nieważności zarejestrowanego związku partnerskiego,
- postępowania w przedmiocie stwierdzenia istnienia lub nieistnienia zarejestrowanego związku partnerskiego.

Do spraw małżeńskich i partnerskich rozpoznawanych w postępowaniu niespornym należy postępowanie w przedmiocie rozwodu albo anulowania małżeństwa lub zarejestrowanego związku partnerskiego na podstawie zgodnego wniosku stron

⁴² Bundesgesetz vom 28. Juni 1990 über das Disziplinarrecht der Rechtsanwälte und Rechtsanwaltsanwärter (Disziplinarstatut für Rechtsanwälte und Rechtsanwaltsanwärter – DSt), BGBl. nr 474/1990, z późniejszymi zmianami.

⁴³ Rechtsanwaltsordnung (RAO), RGBI. nr 96/1868, z późniejszymi zmianami.

(§ 55a Prawa małżeńskiego⁴⁴ oraz § 15 ust. 5 Ustawy o zarejestrowanych związkach partnerskich⁴⁵).

Pozostałe sprawy rodzinne, w tym w szczególności dotyczące władzy rodzicielskiej, kontaktów z dzieckiem i alimentów, są rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym.

⁴⁴ Ustawa z 6 lipca 1938 r. – Gesetz zur Vereinheitlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Reichsgebiet, dRGBl. I 1938, s. 807, z późniejszymi zmianami.

⁴⁵ Bundesgesetz über die eingetragene Partnerschaft (Eingetragene Partnerschaft-Gesetz – EPG), BGBl. I nr 135/2009, z późniejszymi zmianami.

III. Ograniczenie kognicji sądów powszechnych

1. Ograniczenie podmiotowe kognicji sądów powszechnych

Prawo austriackie nie przewiduje ograniczeń podmiotowych kognicji sądów powszechnych.

W sprawach cywilnych sędziowie niezawodowi nie orzekają samodzielnie, a tym samym ich działalność nie stanowi ograniczenia kognicji sędziów zawodowym. Ponadto udział sędziów niezawodowych w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest niewielki, a jego celowość jest podawana w wątpliwość.

Powołanie referendarzy sądowych i przekazanie im określonych spraw do rozstrzygania nie stanowi ograniczenia kognicji sędziów zawodowych, albowiem są oni uprawnieni do udzielania wskazówek referendarzom oraz przejęcia od nich każdej sprawy do rozpoznania (patrz punkt 0) powyżej.

Jednakże celem zapewnienia sądom rodzinnym fachowego wsparcia w postępowaniach w sprawach rodzinnych w 2013 r. powołano nowy organ, tzw. Familiengerichtshilfe (doradcę sądu rodzinnego), o kompetencjach zbliżonych do polskiego kuratora sądowego. Zgodnie z § 106a AußStrG doradca sądu rodzinnego wspiera sąd (na jego wniosek) przy zbieraniu informacji stanowiących podstawę rozstrzygnięcia (np. dotyczących sytuacji rodzinnej małoletniego i jego rodziców), przy próbach ugodowego załatwienia sprawy oraz informowaniu stron w toku postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. Zadania doradcy sądu rodzinnego są wykonywane przez pracowników socjalnych, psychologów i pedagogów⁴⁶. Celem powołania tego organu było zmniejszenie liczby konfliktów w postępowaniach rodzinnych oraz odseparowanie zakresu działalności sędziów (rozstrzyganie sporów) od wsparcia psychologicznego i socjalnego; w ten sposób sędziowie mają zostać zwolnieni od wykonywania pewnych zadań (np. w zakresie ustalania stanu faktycznego) i mogą skoncentrować się na kwestiach

⁴⁶ H. Salicites, *Kindeswohl & Mediation im AußStrG – Fremdunterbringung bei Kindeswohlgefährdung nach dem B-KJHG* [w:] A. Deixler-Hübner, M. Schauer, *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, Wiedeń 2016, s. 43.

prawnych⁴⁷. Doradcy sądu rodzinnego uzyskali daleko idące kompetencje, a ich pozycja w postępowaniu jest zbliżona do biegłego. Pierwsze doświadczenia wskazują, iż sędziowie oceniają działalność doradcy sądu rodzinnego jako sposób ich odciążenia; przedmiotem krytyki ze strony adwokatury jest natomiast daleko idące wyłączenie pełnomocników stron z czynności przeprowadzanych przez doradcę⁴⁸.

2. Ograniczenie przedmiotowe kognicji sądów powszechnych

Prawo austriackie nie przewiduje ograniczeń przedmiotowych kognicji sądów powszechnych.

Z art. 6 EKPCz wynika, że każdemu przysługuje prawo podmiotowe żądania od państwa rozstrzygnięcia sporu dotyczącego jego praw i obowiązków cywilnych przez sąd; z powyższego wynika, iż sprawy cywilne materialne muszą być przekazane do rozpoznania sądom cywilnym, a przekazanie ich do ostatecznego rozstrzygnięcia organom administracji jest sprzeczne z Konstytucją⁴⁹.

Z punktu widzenia powyższej regulacji dopuszczalne jest natomiast wprowadzenie w wybranych sprawach cywilnych wymogu przeprowadzenia postępowania administracyjnego przed wystąpieniem do sądu cywilnego⁵⁰. W tych sprawach sądom austriackim przysługuje tzw. kompetencja sukcesywna (patrz punkt 0 powyżej).

Najważniejszym przykładem kompetencji sukcesywnej sądów cywilnych w sprawach cywilnych materialnych (w odniesieniu do kompetencji sukcesywnej w sprawach cywilnych formalnych patrz punkt 0 powyżej) jest regulacja Ustawy federalnej

⁴⁷ S. Beck [w:] E. Gitschthaler, J. Höllwerth, *Kommentar zum Außerstreitgesetz*, Wiedeń 2013, § 106a AußStrG nb. 7.

⁴⁸ E. Heinke, B.-C. Prasthofer-Wagner, *Zwei Jahre Familiengerichtshilfe. Erfahrungen aus Sicht der Rechtsanwälte*, *Zeitschrift für Familien- und Erbrecht* 2015, s. 152.

⁴⁹ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 11; W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 36; O. Ballon, *Einführung in das österreichische Zivilprozessrecht. Streitiges Verfahren*, 12. wydanie, Graz 2009, s. 48, wszyscy z dalszymi odesłaniami do orzecznictwa i piśmiennictwa.

⁵⁰ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 7.

o prawie najmu (MRG)⁵¹. Zgodnie z jej § 39 w określonych gminach wystąpienie do sądu w wybranych sprawach z zakresu umowy najmu lokali mieszkalnych jest dopuszczalne tylko po przeprowadzeniu postępowania przed organem gminy.

Powyższa regulacja znajduje zastosowanie w gminach, które dysponują wyszkolonymi w dziedzinie prawa najmu urzędnikami oraz jeżeli przekazanie tych postępowań organom gminy jest celowe z punktu widzenia odciążenia sądów. Wykaz gmin, w których działają wyspecjalizowani urzędnicy załatwiający spory w sprawach dotyczących najmu lokali, zawiera obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych z 1979 r.⁵² Zgodnie z nim powyższa regulacja obowiązuje w Grazu, Innsbrucku, Klagenfurcie, Leoben, Linzu, Mürtzschlag, Neunkirchen, Salzburgu, Stockerau, St. Pölten oraz Wiedniu. Powyższa lista nie była aktualizowana od 1979 r. W tych gminach powództwo wytoczone przed sąd bez przeprowadzenia postępowania przed organem gminy podlega oddaleniu jako niedopuszczalne⁵³.

Celem tej regulacji jest – *verba legis* – odciążenie sądów; ponadto ma ona promować polubowne załatwianie sporów.

Przepis § 39 Ustawy o prawie najmu znajduje zastosowanie do stosunków najmu lokali mieszkalnych w budynkach, które zostały wzniesione z wykorzystaniem dofinansowania ze środków publicznych (§ 1 MRG).

Przeprowadzenie postępowania przed organem gminy jest obligatoryjne w sporach dotyczących umowy najmu lokalu mieszkalnego wskazanych w § 37 Ustawy o prawie najmu, tj. w szczególności w sporach dotyczących uznania za głównego najemcę lokalu, ustalenia, czy żądany czynsz jest odpowiedni, podwyższenia czynszu, rozliczenia kosztów eksploatacyjnych, przeprowadzenia remontów itp.

Pierwszym krokiem w tym postępowaniu jest próba ugodowego załatwienia sporu; dopiero w razie jej niepowodzenia organ gminy rozstrzyga o zgłoszonym wniosku

⁵¹ Ustawa z 12 listopada 1981 r. – Bundesgesetz über das Mietrecht (Mietrechtsgesetz - MRG), BGBl. nr 520/1981, z późniejszymi zmianami.

⁵² BGBl. nr 299/1979.

⁵³ S. Wöss, *Grundzüge und Funktion des Schlichtungswesens in Österreich* [w:] A. Deixler-Hübner, M. Schauer, *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, Wiedeń 2016, s. 65.

(§ 39 ust. 3 MRG) w formie decyzji administracyjnej⁵⁴. Postępowanie przed organem gminy jest bezpłatne⁵⁵.

Powyższe rozstrzygnięcie nie podlega zaskarżeniu (§ 39 ust. 4 MRG), lecz każda ze stron postępowania, która nie zgadza się z rozstrzygnięciem organu administracji, może w ciągu czterech tygodni od dnia doręczenia jej rozstrzygnięcia wystąpić do sądu (§ 40 ust. 1 zd. 1 MRG), co skutkuje utratą mocy powyższego rozstrzygnięcia (§ 40 ust. 1 zd. 2 MRG). Ponadto wystąpienie do sądu jest możliwe, jeżeli postępowanie przed organem gminy nie zostanie zakończone w ciągu trzech miesięcy od jego wszczęcia (§ 40 ust. 2 MRG).

Sąd rejonowy rozpoznaje sprawę od nowa i działa jako sąd pierwszej instancji. Postępowanie przed sądem rejonowym jest prowadzone w trybie nieprocesowym (patrz punkt 0 powyżej).

Regulacja postępowania przed organami gminy, w tym postępowania pojednawczego, w Ustawie o prawie najmu ma bardzo duże znaczenie praktyczne⁵⁶. Jednakże w nauce pojawiają się głosy podające w wątpliwość jej zgodność z Konstytucją.

3. Mechanizmy ograniczające kognicję sądów powszechnych – alternatywne metody załatwiania sporów cywilnych

Prawu austriackiemu są znane następujące alternatywne sposoby załatwiania sporów cywilnych poza zawisłym postępowaniem⁵⁷:

- tzw. ugoda pretorska,
- mediacja,
- postępowanie przed komisjami rozjemczymi w sprawach konsumenckich.

⁵⁴ S. Wöss, *Grundzüge...*, s. 66.

⁵⁵ § 75 Ogólnej ustawy o postępowaniu administracyjnym (AVG), Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz 1991 – AVG, BGBl. nr 51/1991, z późniejszymi zmianami.

⁵⁶ Do końca akapitu za P.G. Mayr, *Neuigkeiten bei der außergerichtlichen Streitbeilegung in Österreich* [w:] M. Ganner (red.), *Die soziale Funktion des Privatrechts. Festschrift für Heinz Barta zum 65. Geburtstag*, Wiedeń 2009, s. 257, z dalszymi odesłaniami.

⁵⁷ Możliwość przekazania sprawy tzw. sędziemu pojednawczemu pominięto.

3.1. Postępowania pojednawcze

Prawo austriackie nie przewiduje powszechnego obowiązku przeprowadzenia postępowania pojednawczego przed wytoczeniem powództwa cywilnego. Jednakże celem wspierania ugodowego załatwiania sporów reguluje ono wezwanie do próby ugodowej, która może zakończyć się zawarciem tzw. ugody pretorskiej (§ 433 Kodeksu postępowania cywilnego). Na tej podstawie strona zamierzająca wytoczyć powództwo może przed jego wytoczeniem zgłosić wniosek o wezwanie przeciwnika do stawiennictwa przed sądem rejonowym celem przeprowadzenia próby ugodowej. Właściwym sądem jest sąd rejonowy właściwy dla miejsca zamieszkania przeciwnika, bez względu na przedmiot sporu i jego wartość. Strona wezwana nie jest jednak zobowiązana do stawiennictwa⁵⁸. Ugoda zawarta w tym postępowaniu stanowi tytuł egzekucyjny (§ 1 pkt 5 Ordynacji egzekucyjnej, EO⁵⁹). Praktyczne znaczenie tego postępowania jest niewielkie⁶⁰.

Jednakże prawu austriackiemu są znane przykłady obligatoryjnego postępowania pojednawczego. W odniesieniu do sporów dotyczących najmu lokali mieszkalnych patrz punkt 0 powyżej.

Zgodnie z § 8 Ustawy o stowarzyszeniach (VerG)⁶¹ statut stowarzyszenia musi przewidywać postępowanie pojednawcze dla sporów dotyczących udziału w stowarzyszeniu. Dopiero po zakończeniu postępowania pojednawczego lub upływie sześciu miesięcy od jego wszczęcia dopuszczalne jest wytoczenie powództwa przed sądem powszechnym.

Ponadto prawo zawodowe przedstawicieli wolnych zawodów często przewiduje obligatoryjne postępowanie pojednawcze w sporach pomiędzy przedstawicielami danego wolnego zawodu, które powinno zostać przeprowadzone przed wytoczeniem powództwa przed sąd powszechny⁶². Dla adwokatów i notariuszy

⁵⁸ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 193.

⁵⁹ Ustawa z 27 maja 1896 r. – Gesetz über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Exekutionsordnung – EO), RGBl. nr 79/1896, z późniejszymi zmianami.

⁶⁰ W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 23.

⁶¹ Bundesgesetz über Vereine (Vereinsgesetz 2002 – VerG), BGBl. I nr 66/2002, z późniejszymi zmianami.

⁶² Do końca akapitu za P.G. Mayr, *Neuigkeiten...*, s. 250 i n.

nieprzeprowadzenie postępowania pojednawczego stanowi naruszenie zasad wykonywania zawodu, jednak nie prowadzi do odrzucenia czy oddalenia powództwa. Także architekci, inżynierowie budowlani, lekarze i stomatolodzy są zobowiązani do wszczęcia postępowania pojednawczego przeciwko innemu przedstawicielowi wolnego zawodu. Jednakże przepisy tych ustaw nie regulują skutków naruszenia tego obowiązku. W odniesieniu do regulacji dotyczących lekarzy Sąd Najwyższy orzekł, iż w razie pominięcia postępowania pojednawczego powództwo podlega oddaleniu na zarzut pozwanego ze względu na niezaskarżalność roszczenia⁶³.

W odniesieniu do doradców podatkowych i biegłych rewidentów obowiązek przeprowadzenia postępowania pojednawczego wynika z ustawy, a wytoczenie powództwa przed sąd powszechny przed jego zakończeniem jest niedopuszczalne (§ 76 ust. 1 i 5 Ustawy o doradcach podatkowych i biegłych rewidentach 2017)⁶⁴.

Obowiązkowe postępowanie pojednawcze przed komisją pojednawczą, wezwanie do próby ugodowej lub – za zgodą drugiej strony – mediacja jest wymagane przed wytoczeniem powództwa przeciwko sąsiadowi w związku z pozbawieniem światła lub powietrza spowodowanym cudzymi drzewami lub roślinami (§ 364 ABGB w związku z Art. III Ustawy o zmianie prawa cywilnego z 2004 r.⁶⁵). Jednakże w tych sprawach mediacja jest mniej popularna niż opisane powyżej wezwanie do próby ugodowej⁶⁶. Powyższe nie prowadzi jednak do odciążenia sądów, które są właściwe dla przeprowadzenia próby ugodowej⁶⁷. Podobną regulację zawiera Ustawa o organizmach genetycznie modyfikowanych (GTG)⁶⁸, zgodnie z którą przed wytoczeniem powództwa na jej podstawie konieczne jest wezwanie drugiej strony do

⁶³ Sąd Najwyższy, 19 maja 2005 r., 6 Ob 32/05g oraz 23 maja 2006 r., 4 Ob 54/06d, <https://www.ris.bka.gv.at> (dostęp: 2 grudnia 2017 r.).

⁶⁴ Bundesgesetz über die Wirtschaftstreuhandberufe (Wirtschaftstreuhandberufsgesetz 2017 – WTBG 2017), BGBl. I nr 137/2017.

⁶⁵ Bundesgesetz, mit dem das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch und das Konsumentenschutzgesetz geändert werden (Zivilrechts-Änderungsgesetz 2004 – ZivRÄG 2004), BGBl. I nr 91/2003.

⁶⁶ U. Frauenberger-Pfeiler, *Austria* [w:] C. Esplugues (red.), *Civil and commercial mediation in Europe*, Cambridge 2013, t. I, s. 10.

⁶⁷ P.G. Mayr, *Neuigkeiten...*, s. 260.

⁶⁸ Bundesgesetz, mit dem Arbeiten mit gentechnisch veränderten Organismen, das Freisetzen und Inverkehrbringen von gentechnisch veränderten Organismen und die Anwendung von Genanalyse und Gentherapie am Menschen geregelt werden (Gentechnikgesetz – GTG), BGBl. nr 510/1994, z późniejszymi zmianami.

próby ugodowej, przeprowadzenie postępowania pojednawczego lub – za zgodą drugiej strony – mediacji. Przeprowadzenie postępowania pojednawczego, które może przyjąć formę mediacji jest konieczne także przed wytoczeniem powództwa na podstawie Ustawy o równouprawnieniu osób niepełnosprawnych (§ 11 w związku z § 15 ust. 2 BGStG)⁶⁹.

Dobrowolne postępowania pojednawcze są w Austrii przewidziane w sporach pomiędzy adwokatami i notariuszami a ich klientami, w sporach dotyczących odpowiedzialności lekarzy, prawa telekomunikacyjnego, prawa pocztowego, prawa energetycznego i wielu innych⁷⁰.

Ponadto prawo krajów związkowych może przewidywać możliwość zawarcia ugody przed tzw. rozjemcą gminnym. Jednakże nie wszystkie kraje związkowe wydały odpowiednie przepisy regulujące to postępowanie⁷¹.

3.2. Mediacja

Kolejnym sposobem polubownego załatwiania sporów jest mediacja, która jest w Austrii uregulowana w Ustawie federalnej o mediacji w sprawach cywilnych (ZivMediatG)⁷².

Prawo austriackie nie przewiduje co do zasady mediacji przymusowej, co wynika z uregulowanej w § 1 ust. 1 ZivMediatG zasady dobrowolności mediacji⁷³. Jednakże od tej zasady istnieją wyjątki. Przeprowadzenie mediacji jest obowiązkowe przed nadzwyczajnym rozwiązaniem stosunku pracy w celu nauki zawodu (zawieranym pomiędzy uczniem zawodu a zakładem organizującym naukę zawodu) przez

⁶⁹ Bundesgesetz über die Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen (Bundes-Behindertengleichstellungsgesetz – BGStG), BGBl. I nr 82/2005, z późniejszymi zmianami.

⁷⁰ P.G. Mayr, *Neuigkeiten...*, s. 263 i n.

⁷¹ W. Rechberger, D.-A. Simotta, *Grundriss...*, nb. 23.

⁷² Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen (Zivilrechts-Mediations-Gesetz – ZivMediatG), BGBl. I nr 29/2003.

⁷³ S. Ferrari, E. Buchwalder, *Das Zivilrechts-Mediations-Gesetz in Österreich*, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 2004, s. 1429; M. Roth, D. Gherdane, *Mediation in Österreich: Zivilrechts-Mediations-Gesetz: rechtlicher Rahmen und praktische Erfahrungen* [w:] K.J. Hopt, F. Steffek (red.), *Mediation: Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*, Tybinga 2008, s. 110 i n.

zakład⁷⁴. Także w wielu innych sprawach mediacja jest jednym z możliwych sposobów polubownego załatwienia sporu, z których skorzystanie jest przed wytoczeniem powództwa obligatoryjne (patrz punkt 0 powyżej).

Ponadto w postępowaniu dotyczącym praw rodzicielskich i kontaktów między rodzicem a dzieckiem sąd może zarządzić podjęcie kroków mających na celu zapewnienie dobra dziecka, w tym zobowiązać uczestników postępowania do wzięcia udziału w rozmowie o możliwości przeprowadzenia mediacji lub postępowania pojednawczego (§ 107 ust. 3 nr. 2 AußStrG). Z powyższego nie wynika jednak obowiązek wzięcia udziału w postępowaniu mediacyjnym⁷⁵.

Mediacja podlegająca Ustawie federalnej o mediacji w sprawach cywilnych jest przeprowadzana na podstawie umowy stron, która może zostać zawarta przed lub po powstaniu sporu między stronami.

Jeżeli strony postępowania mediacyjnego zawrą w tym postępowaniu pisemne porozumienie, wówczas mogą one na podstawie § 433a Kodeksu postępowania cywilnego wystąpić do sądu rejonowego celem zawarcia ugody sądowej, która jest tytułem egzekucyjnym (§ 1 pkt 5 EO).

3.3. Komisje rozjemcze w sprawach konsumenckich

Na podstawie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich)⁷⁶ w Austrii przyjęta została Ustawa federalna o alternatywnym załatwianiu sporów w sprawach konsumenckich (AStG)⁷⁷. Na jej podstawie powołano osiem pozasądowych komisji rozjemczych w sprawach konsumenckich, do których konsumenci mogą kierować wnioski o wszczęcie

⁷⁴ B. Kloiber, *Die Mediations-Richtlinie und ihre Umsetzung in Österreich*, Zeitschrift für Europarecht, Internationales Privatrecht und Rechtsvergleichung 2011, s. 124; U. Frauenberger-Pfeiler, *Austria...*, s. 9.

⁷⁵ H. Salicites, *Kindeswohl & Mediation...*, s. 41.

⁷⁶ Dz. Urz. UE L 165 z 2013 r., s. 63.

⁷⁷ Bundesgesetz über alternative Streitbeilegung in Verbraucherangelegenheiten (Alternative-Streitbeilegung-Gesetz – AStG), BGBl. I nr 105/2015.

postępowania rozjemczego (§ 4 ust. 1 AStG). Siedem z nich ma charakter branżowy i obejmuje swoją właściwością odpowiednio prawo energetyczne, prawo telekomunikacyjne, prawo pocztowe, prawa pasażerów w transporcie kolejowym, drogowym i lotniczym, prawo bankowe, prawo internetowe oraz umowy o budowę domu prefabrykowanego. Jeżeli spór nie należy do właściwości żadnej z branżowych komisji rozjemczych, wówczas właściwa jest Komisja rozjemcza ds. Umów konsumenckich (§ 4 ust. 2 AstG).

Także i w Austrii brak jasnych postanowień regulujących podstawę prawną niewiążących propozycji zakończenia konfliktu formułowanych przez komisje rozjemcze. Zgodnie z § 16 ust. 1 zd. 2 AstG zaproponowane rozwiązanie musi *verba legis* „poruszać się w wyznaczonych przez ustawę ramach”, co jest krytykowane jako niejasne⁷⁸.

4. Mechanizmy upraszczające kognicję sądów powszechnych, uregulowania ułatwiające załatwianie spraw masowych

4.1. Wyspecjalizowane sądy dla wybranych rodzajów sporów

W ramach austriackiego sądownictwa powszechnego działa znacznie mniej wyspecjalizowanych sądów, rozpoznających wybrane rodzaje spraw, niż np. w Niemczech. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze z nich.

4.1.1. Sad rodzinny

W Austrii nie działają wyodrębnione sądy rodzinne. Jedynie § 26 ust. 3 zd. 1 Ustawy o organizacji sądów nakazuje przekazywanie spraw małżeńskich oraz spraw dotyczących władzy rodzicielskiej temu samemu wydziałowi sądu.

⁷⁸ A. Meisinger, *Die ADR-Richtlinie und ihre Umsetzung in Österreich* [w:] A. Deixler-Hübner, M. Schauer, *Alternative Formen der Konfliktbereinigung*, Wiedeń 2016, s. 127.

4.1.2. Senaty handlowe

W Austrii nie działają odrębne sądy handlowe: sprawy handlowe są rozpoznawane przez sądy rejonowe, sądy krajowe oraz wyższe sądy krajowe; wyjątek stanowi Wiedeń, gdzie działa odrębny sąd rejonowy – handlowy oraz sąd handlowy (patrz punkt 0 powyżej). Jeżeli ustawa przewiduje rozpoznanie danej sprawy w składzie kolegiальnym, wówczas sprawy handlowe są rozpoznawane z udziałem sędziów niezawodowych (patrz punkt 0 powyżej).

4.1.3. Sady upominawcze

W Austrii brak szczególnych sądów właściwych dla postępowań upominawczych. Postępowanie upominawcze stanowi obligatoryjne postępowanie przeprowadzane przez wszystkie sądy, właściwe według przepisów ogólnych, w sprawach dotyczących roszczeń pieniężnych do kwoty 75 000 euro, o ile nie zachodzą określone w ustawie wyjątki, w których wydanie nakazu zapłaty jest niedopuszczalne⁷⁹.

Celem uproszczenia postępowań upominawczych w Austrii przewidziane jest komputerowe załatwianie wniosków o wydanie nakazu zapłaty, które muszą być składane na urzędowych formularzach⁸⁰. Wypełnione formularze są skanowane, a istniejący system komputerowy przygotowuje projekt orzeczenia, który jest sprawdzany przez referendarza.

4.2. Uproszczenie kognicji sądów poprzez stosowanie ryczałtów

Mechanizmem pozwalającym na daleko idące uproszenie orzekania w wybranych kategoriach spraw jest stosowanie ryczałtów celem określenia wysokości należnego powodowi roszczenia. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze z nich.

⁷⁹ A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 37.

⁸⁰ Do końca akapitu za A. Deixler-Hübner, T. Klicka, *Zivilverfahren...*, s. 41.

4.2.1. Ryczałty ustawowe

Ryczałty ustawowe są bardzo rzadkie w prawie austriackim.

Duże znaczenie praktyczne ma ryczałt w wysokości 40 euro przysługujący wierzycielowi roszczenia pieniężnego, którego dłużnik nie jest konsumentem, w razie zwłoki dłużnika, przewidziany w § 458 Kodeksu handlowego (UWG)⁸¹. Powyższe unormowanie stanowi realizację obowiązku zawartego w art. 6 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/7/UE z 16 lutego 2011 r. w sprawie zwalczania opóźnień w płatnościach w transakcjach handlowych⁸².

4.2.2. Ryczałty pozaustawowe

Najważniejszy ryczałt pozaustawowy dotyczy ustalania wysokości alimentów przysługujących dzieciom od ich rodziców.

Sądy austriackie początkowo opierały się na typowych/przeciętnych potrzebach, które zostały określone w opublikowanej w 1970 r. przez Centralny Urząd Statystyczny Statystyce wydatków na dzieci w gospodarstwach domowych⁸³. Wskazane w tej statystyce kwoty są przez Sąd Krajowy ds. Cywilnych w Wiedniu co roku waloryzowane przy wykorzystaniu wskaźnika cen i towarów konsumpcyjnych. Obecnie przyjmuje się jednak, że obliczone w ten sposób kwoty są mało przydatne i mogą służyć jedynie jako ogólny wskaźnik dla przeciętnych potrzeb. W praktyce są one obecnie stosowane przy ustalaniu maksymalnej wysokości alimentów (patrz niżej).

Obecnie powszechne zastosowanie w orzecznictwie znajduje metoda procentowa, zgodnie z którą dłużnik alimentacyjny jest zobowiązany do świadczenia tytułem alimentów kwoty odpowiadającej następującemu procentowi jego rzeczywistych

⁸¹ Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen (Unternehmensgesetzbuch – UGB), dRGI. 1897, s. 219.

⁸² Dz. Urz. UE L 48 z 2011 r., s. 1.

⁸³ Do końca akapitu za M. Schwimann, W. Kolmasch, *Unterhaltsrecht*, 8. wydanie, Wiedeń 2016, s. 117.

miesięcznych dochodów netto (lub dochodów, które mógłby on osiągnąć przy zachowaniu odpowiednich starań)⁸⁴:

- 16% dla dziecka do 6. roku życia,
- 18% dla dziecka pomiędzy 6. a 10. rokiem życia,
- 20% dla dziecka pomiędzy 10. a 15. rokiem życia,
- 22% dla dziecka od 15. roku życia do czasu uzyskania przez nie możliwości samodzielnego utrzymania się.

Jednakże, jeżeli dłużnik alimentacyjny jest zobowiązany do alimentacji dalszych osób, powyższy procent pomniejsza się:

- o 1% za każde dalsze dziecko poniżej 10 lat,
- o 2% za każde dalsze dziecko powyżej 10 lat,
- od 0 do 3% za rozwiedzionego małżonka, w zależności od jego dochodów i obciążenia dłużnika, tj. 3% za rozwiedzionego małżonka nieposiadającego własnych dochodów.

Powyższe wskaźniki procentowe nie znajdują zastosowania, jeżeli zobowiązany uzyskuje ponadprzeciętne dochody⁸⁵. W tej sytuacji roszczenie alimentacyjne obliczone z zastosowaniem powyższych wskaźników byłoby nadmiernie wysokie, albowiem co do zasady alimenty powinny zostać wydane, a nie służyć pomnażaniu oszczędności wierzyciela alimentacyjnego. Z tego powodu w orzecznictwie przyjęła się tzw. granica luksusu, tj. górna granica roszczenia alimentacyjnego dziecka, która odpowiada 2- lub 2,5-krotności wskazanych powyżej typowych potrzeb dziecka.

Ponadto wierzyciel alimentacyjny może dochodzić od dłużnika finansowania jego zwiększonych potrzeb wykraczających poza potrzeby, których dotyczą powyższe wskaźniki procentowe, jak np. dodatkowych kosztów leczenia i rehabilitacji.

⁸⁴ Do końca akapitu za M. Schwimann, W. Kolmasch, *Unterhaltsrecht...*, s. 132.

⁸⁵ Do końca akapitu za M. Schwimann, W. Kolmasch, *Unterhaltsrecht...*, s. 119.

IV. Stanowisko doktryny oraz ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

1. Stanowisko doktryny w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

1.1. Krytyka istnienia kompetencji sukcesywnej

Istnienie kompetencji sukcesywnej dotyczącej sprawowanej przez sądy cywilne kontroli rozstrzygnięć administracyjnych (patrz punkt 0 powyżej) jest przedmiotem krytyki części przedstawicieli nauki prawa. Przeciwnicy tego rozwiązania wskazują, iż w związku z istnieniem dwustopniowego sądownictwa administracyjnego, w ramach którego orzekają niezawisli sędziowie, brak przekonującego uzasadnienia dla stosowania tej instytucji⁸⁶. Jej wadą jest obciążenie sądów cywilnych obcymi dla nich zadaniami oraz konieczność wprowadzenia skomplikowanych regulacji procesowych dla tych rodzajów postępowań.

1.2. Postulat „spłaszczenia” struktury sądownictwa

Istnienie czterostopniowego sądownictwa powszechnego wynika z historii Austrii oraz istnienia pierwotnego podziału pomiędzy orzekające w składzie jednego sędziego sądy rejonowe i orzekające w składzie kolegialnym sądy krajowe⁸⁷. Powyższa struktura obecnie nie przystaje do rzeczywistości dużo mniejszego państwa, dysponującego dużo lepszymi połączeniami komunikacyjnymi oraz większej mobilności ludności. Ponadto także odmienny skład orzekający nie stanowi obecnie kryterium pozwalającego na rozróżnienie pomiędzy sądami rejonowymi a sądami krajowymi, albowiem także i te ostatnie orzekają co do zasady w składzie jednego sędziego.

⁸⁶ Do końca akapitu za A. Forster, *Die Kontrolle...*, s. 322 i n., z dalszymi odesłaniami.

⁸⁷ Cały punkt za O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 2 JN nb. 8 oraz P.G. Mayr, *Jurisdiktionsnorm...*, s. 41 i n., z dalszymi odesłaniami.

W związku z tym w doktrynie od dawna zgłaszany jest postulat spłaszczenia struktury sądownictwa poprzez przekazanie rozpoznawania wszystkich spraw cywilnych w pierwszej instancji sądom rejonowym (z wyłączeniem szczególnych spraw uzasadniających koncentrację właściwości w sądach krajowych, np. dotyczących prawa ochrony konkurencji), wszystkich środków zaskarżenia sądom krajowym i zniesienie obecnych wyższych sądów krajowych. Sądy rejonowe powinny być właściwe dla odpowiednio dużego obszaru, tak aby dla rozpoznania wpływających spraw konieczne byłoby zatrudnienie przynajmniej dwóch sędziów.

2. Stanowisko ustawodawcy w kwestii rozszerzenia albo ograniczenia kognicji sądów powszechnych

2.1. Postulat rozszerzenia kompetencji sukcesywnej

Ustawodawca austriacki nie podziela zgłaszanej w doktrynie (patrz punkt 0 powyżej) krytyki istnienia kompetencji sukcesywnej. Co więcej, w uzasadnieniu projektu zmiany Konstytucji Federalnej poprzez wprowadzenie wyraźnej podstawy dla kompetencji sukcesywnej (art. 94 ust. 2 Konstytucji Federalnej, patrz punkt 0 powyżej) wskazane zostały możliwe nowe obszary jej zastosowania, w tym np. sprawy dotyczące prawa patentowego, marki, wzorów użytkowych i zdobniczych, prawa dyscyplinarnego i innych⁸⁸.

Część tych planów została już wprowadzona w życie, patrz punkt 0 powyżej w odniesieniu do rozstrzygnięć organów wolnych zawodów oraz prawa patentowego.

2.2. Postulat „spłaszczenia” struktury sądownictwa

Reforma struktury sądownictwa powszechnego jest w Austrii rozważana już od lat 60. ubiegłego wieku. W 1969 r. ówczesny Minister Sprawiedliwości Hans R. Klecatsky opublikował pracę pod tytułem „*Projekt reformy organizacji sądownictwa*”

⁸⁸ Patrz Uzasadnienie nowelizacji sądownictwa administracyjnego, Nr. 1618 der Beilagen XXIV. GP, s. 11.

z punktu widzenia Konstytucji”, która miała znaczny wpływ na późniejsze reformy⁸⁹. H.R. Klecatsky stwierdził, iż struktura austriackiego sądownictwa nie uległa zmianie od ponad 100 lat, mimo zmian, które w tym czasie nastąpiły, w tym w gospodarce, komunikacji oraz strukturze ludności. Celem H.R. Klecatsky’ego było włączenie istniejących wówczas sądów specjalnych do sądownictwa powszechnego oraz spłaszczenie struktury sądownictwa poprzez przekazanie rozpoznawania wszystkich spraw cywilnych w pierwszej instancji sądom rejonowym oraz wszystkich środków zaskarżenia (wyższym) sądom krajowym, po jednym w stolicy każdego z dziewięciu krajów związkowych. W ten sposób możliwe byłoby utworzenie większych sądów rejonowych i zniesienie najmniejszych sądów rejonowych, do których wpływa mniej spraw niż jest to przewidziane dla jednego etatu sędziowskiego. W 1969 r. istniały 33 takie sądy rejonowe.

Spora część postulatów H.R. Klecatsky’ego została w międzyczasie zrealizowana⁹⁰, w szczególności w latach 2013 i 2014 zlikwidowano lub połączono 26 sądów rejonowych⁹¹. Powodem ich likwidacji było bardzo niewielkie obciążenie – w 2011 r. spośród 141 sądów rejonowych istniało pięć sądów, których wpływ był niższy niż wpływ przewidziany dla jednego etatu sędziowskiego, oraz 25 sądów, w których wystarczające byłoby powołanie dwóch sędziów⁹².

⁸⁹ Do końca akapitu za W. Fellner, *Entwicklung der Organisation der Gerichtsbarkeit seit dem „Klecatsky-Plan“ des Jahres 1969* [w:] F. Matscher, P. Pernthaler, A. Raffener, *Ein Leben für Recht und Gerechtigkeit: Festschrift für Hans R. Klecatsky zum 90. Geburtstag*, Wiedeń 2010, s. 186 i n. oraz s. 202.

⁹⁰ P.G. Mayr, *Die Reform der österreichischen Gerichtsorganisation – Eine unendliche Geschichte*, *Journal für Rechtspolitik*, 2011, s. 263.

⁹¹ O. Ballon [w:] H.W. Fasching, A. Konecny (red.), *Kommentar...*, § 2 JN nb. 2.

⁹² P.G. Mayr, *Die Reform...*, s. 265.

V. Statystyczne ujęcie kognicji sądów powszechnych

1. Obciążenie sądów w latach 2015–2016

Informacje dotyczące obciążenia sądów w latach 2015–2016 pochodzą ze strony Federalnego Ministerstwa Sprawiedliwości⁹³.

1.1. Tabela 1. Obciążenie sądów rejonowych w latach 2015–2016

Rodzaj postępowań	2015	2016
Sprawy cywilne sporne	453.701	451.282
Sprawy cywilne niesporne	550.353	546.850
Sprawy wieczystoksięgowe i dotyczące rejestru handlowego	684.737	683.624
Postępowania egzekucyjne	975.207	923.171
Postępowania upadłościowe	11.380	10.590
Sprawy karne	31.355	31.948
Łączna liczba spraw ⁹⁴ :	2.706.733	2.647.465

1.2. Tabela 2. Obciążenie sądów krajowych w latach 2015–2016

Rodzaj postępowań	2015	2016
Sprawy cywilne sporne	66.628	65.803
Sprawy cywilne niesporne	21.159	21.717
Sprawy wieczystoksięgowe i dotyczące rejestru handlowego	18.226	18.684
Postępowania upadłościowe	12.986	12.967
Środki zaskarżenia w sprawach cywilnych	19.985	19.832
Sprawy karne	51.089	49.674
Środki zaskarżenia w sprawach karnych	4.026	3.998
Łączna liczba spraw ⁹⁵ :	194,099	192.675

⁹³

Patrz https://www.justiz.gv.at/web2013/home/justiz/daten_und_fakten/taetigkeit_der_gerichte_und_staatsanwaltschaften~8ab4a8a422985de30122a92f257563a2.de.html (dostęp: 2 grudnia 2017 r.).

⁹⁴ Bez spraw dotyczących administracji wymiaru sprawiedliwości.

⁹⁵ Bez spraw dotyczących administracji wymiaru sprawiedliwości oraz kontroli kosztów sądowych.

1.3. Tabela 3. Obciążenie wyższych sądów krajowych w latach 2015–2016

Rodzaj postępowań	2015	2016
Środki zaskarżenia w sprawach cywilnych	7.864	7.502
Środki zaskarżenia w sprawach karnych	7.112	7.149
Łącznie ⁹⁶ :	14.976	14.651

1.4. Tabela 4. Obciążenie Sądu Najwyższego w latach 2015–2016

Rodzaj postępowań	2015	2016
Środki zaskarżenia w sprawach cywilnych	2.521	2.453
Środki zaskarżenia w sprawach karnych	933	797
Łącznie ⁹⁷ :	3.454	3.250

2. Liczba sędziów

Informacje statystyczne publikowane przez Federalne Ministerstwo Sprawiedliwości nie zawierają szczegółowych informacji o poszczególnych grupach pracowników sądów innych niż sędziowie.

Według stanu w lipcu 2017 r. w Austrii działała następująca liczba sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości⁹⁸:

- 73 sędziów Sąd Najwyższego (wraz z Biurem Orzecznictwa),
- 1658 sędziów sądów powszechnych,
- 240 aplikantów sędziowskich,
- 4674 innych pracowników sądów.

Pod koniec 2012 r. w Austrii działało ok. 700 referendarzy sądowych⁹⁹.

⁹⁶ Bez spraw dotyczących administracji wymiaru sprawiedliwości.

⁹⁷ Bez spraw dotyczących administracji wymiaru sprawiedliwości.

⁹⁸ W przeliczeniu na pełny etat.

⁹⁹ W. Szöky, *Weisungen...*, s. 6.

VI. Wnioski końcowe

1. Wnioski *de lege lata*

Celem odciążenia sędziów sądów powszechnych ustawodawca austriacki zdecydował się na zwolnienie sędziów od konieczności wykonywania czynności niestanowiących wymiaru sprawiedliwości i przekazanie ich innym podmiotom. W ten sposób sędziowie mogą skoncentrować się na swoim podstawowym zadaniu.

Czynności w postępowaniach cywilnych niestanowiące wymiaru sprawiedliwości, tj. niebędące czynnościami orzecznymi, zostały przekazane referendarzom sądowym i doradcom sądów rodzinnych.

2. Wnioski dla ustawodawcy polskiego

Sugestią dla polskiego ustawodawcy byłoby zwiększenie kompetencji referendarzy sądowych i przekazanie im dalszych czynności, które nie wymagają załatwienia przez sędziów.